

Begravningsriter i Sverige

Anders Bäckström redovisar i denna artikel forskning om begravningsriter i Sverige. Begravningsriterna är i förändring och vi får här några förklaringar till de förskjutningar i riterna som äger rum.

I det sekulära Sverige förväntas religionen tillhöra den privata sfären. Det har dock blivit allt mer tydligt att de teorier om privatiseringen, som har dominerat forskningen under lång tid, är mer normativa än empiriska. I själva verket har religionen genom sina institutioner varit närvarande hela tiden. Genom migratio-

nernas maktsfär. Det är dessa ”andliga” eller transcendenta kvaliteter som riter står som förmedlare av.

Begravningsriter exempel

Begravningsriterna i Sverige är ett bra exempel på dessa frågor. De visar både på religiös bredd och mänskligt djup samtidigt. Riterna fungerar i

begravningsgudstjänsten fyller viktiga funktioner för dem personligen. I en uppföljande fråga svarar 23 % att begravningsgudstjänsten uttrycker ett kristet hopp om uppståndelse, 48 % att begravningsgudstjänsten i första hand är en värdefull tradition och 29 % att gudstjänsten främst har en civil betydelse utan referens till någon trosuppfattning. Av detta framgår att en majoritet av befolkningen ser begravningsgudstjänsten som det normala sättet att ta avsked från en närstående och att denna majoritet därmed accepterar den kollektiva roll som begravningsriterna representerar. Detta sker även om de själva endast har vaga uppfattningar om livet efter detta och vill ge begravningsakten ett personligt innehåll.

”I det sekulära Sverige förväntas religionen tillhöra den privata sfären”

nen har religion dessutom blivit mer pluralistisk och synlig. Det är auktoritetens förskjutning under 1900-talet som delvis förklarar den religiösa förändringsprocessen. Religionens inflytande har minskat men dess roll som kulturell resurs lever vidare.

Religion som det normala

I debatten får religion ofta en snäv definition som har gjort den till ett undantag, till något annorlunda. Det går dock att tänka i precis motsatt riktning. Då måste man tillåta sig att ge religion en bredare definition. I den här artikeln skall jag argumentera för att närvaron av majoritetssamhällets riter visar att religion egentligen är en del av en kulturell normalitet, snarare än ett marginellt undantag. Den existentiella livssfären är i praktiken en andlig dimension som i engelskan kallas för ”spirituality”. Detta begrepp är inte lätt att översätta till svenska eftersom ordet ”andlig” oftast uppfattas som något exklusivt religiöst och annorlunda. I engelskan avser ”spirituality” snarare de existentiella frågor som är gemensamma för stora delar av befolkningen och som ligger utanför de religiösa institutio-

praktiken som arenor mellan det privata och det offentliga och fyller därför en särskild funktion i det svenska samhället som identitesgivare. Samtidigt är det tydligt att den ökade betoningen av individens livskvalitet, och det ökade marknadstänkandet, har gjort begravningsriterna mer inriktade på kvalitetsfrågor och mer beroende av ”kunden” som har synpunkter på begravningsinnehåll (Jfr Aggedal 2012).

I Sverige begravs 80 % enligt Svenska kyrkans ordning och ca 5 % enligt någon annan kyrkas eller religions ordning. Till detta kommer 10 % borgerliga begravningar och ca 5 % som begravs utan någon ordning över huvud taget. Mina tidigare undersökningar har visat att 15 % av den svenska befolkningen tror på ett liv efter döden, att 36 % anser att det finns något efter döden, oklart vad, att ytterligare 25 % är osäkra och att 24 % menar att det inte finns något efter döden. Dessa siffror visar att deltagare i begravningsgudstjänster har skiftande trosuppfattningar (Bäckström m.fl. 2004).

Ytterligare undersökningar visar att ca 70 % av befolkningen anser att

Riters kvaliteter

Själva begravningsgudstjänsten har utvärderats av Unni Wiig-Sandberg (2006) som i en licentiatuppsats har intervjuat 20 anhöriga i anslutning till en begravning. Hon kan visa att begravningsgudstjänsten är bärare av kvalitet om det finns en balans mellan känslor av förnyelse i riterna och dess förmåga att skapa social förändring, om det finns känslor av säkerhet genom ritens traditionsförmedlande roll och dess förmåga att respektera individens (val)frihet, om det finns upplevelser av både närhet och distans, dvs prästens förmåga att förmedla känslor av närhet till den avlidne vilket gör att de närstående kan distansera sig och skapa kontroll i en liminal situation.

I ett ritperspektiv fungerar begravningsgudstjänsten som en övergång för de närstående. Riten har en performativ karaktär. Det betyder att en individ som deltar i en rit alltid kän-

ner en omedelbar effekt av riten. Dess höjdpunkt är det liminala tillstånd som är ritens kärna. Detta tillstånd kännetecknas av ett tydligt före och efter. Det är då som roller upphör att existera för att därefter övergå i nya former. En begravningsgudstjänsts kvaliteter visar sig i gudstjänstens förmåga att fungera performativt. Då sammansmälter kyrkans traditionsperspektiv med de anhörigas upplevelser av tillhörighet och förändring.

Begravningsritens uppgift är att vara en plats där svåra existentiella känslor kan konfronteras, då förändring av roller kan upplevas på ett kännbart sätt och då hoppet om en framtid kan formuleras. Riten förmår därmed att bidra till upplevelser av kraft i livet. Denna livskraft hjälper individen att härda ut i en svår livssituation och att ta steget ut i vardagen igen, men i en ny roll. Denna grundtanke uttrycks av Douglas Davies (1997) i hans kända uttryck "Words against death". I begravningsgudstjänsten uttalas ord i liturgin som motsäger dödens primat och som därför bidrar till känslor av hopp bortom döden. Som vi har sett kan detta hopp vara förankrat i kristen uppståndelse, i mer vaga föreställningar om andens fortlevnad eller i en ekologisk tanke om naturens kretslopp. Även de måltider som följer efter en begravning kan uppfattas som en demonstration av att livet hela tiden går vidare (Davidsson Bremborg 2006).

Riten intensifierar identiteten

Davies (2011) påminner också om att riter som tillhör livs- och årscykeln av en majoritet uppfattas som en del av en kulturell normalitet. Genom att delta i dessa riter "intensifieras identiteten" (intensification of identity). Att vara en medlem av samhället innebär att socialiseras in i en grupp och in i de berättelser som legitimerar gruppen och samhället. Denna socialisation ger också tillgång till de händelser som intensifierar identiteten och bidrar till de emotionella känslor som kan knytas till framtiden. Vissa händelser i livet bidrar till dessa kvaliteter mer än andra.

T.ex. är julfirandet ett exempel på en kulturell kontext som rymmer grundläggande värderingar genom de berättelser och händelser som omgärdar firandet. Genom att delta i advents- eller julgudstjänster, i luciafiranden eller i julhandeln, dras individen in i de processer som formar upplevelsen av att

"I ett ritperspektiv fungerar begravningsgudstjänsten som en övergång för de närstående"

tillhöra en kulturell gemenskap. Dessa känslor har en transcenderande karaktär, oavsett vilken trosuppfattning som individen håller sig med. Det är mot den här bakgrunden man skall förstå varför begravningsriter, som omfattas av en majoritet av den svenska befolkningen, har en transcendent kvalitet oavsett vilken trosuppfattning individen har.

Denna kvalitet bygger dock på att det finns en grundläggande relation mellan de värderingar som existerar i samhället och de värderingar som förmedlas av den religiösa institution som förvaltar riterna. Att det pågår en anpassning av begravningsarnas innehåll till samhällets ökade betoning av individen och hans/hennes valmöjligheter visar pågående förskjutningar av traditionens innehåll. Om relationen mellan sändare och mottagare skulle minska eller rent av upphöra söker sig riterna nya vägar, något som vi också ser tendenser till idag (Dahlgren-Gustafsson 2006).

Riten gör religion offentlig

Allt detta visar sammantaget att begravningsriterna är en naturlig del av svensk kultur, men också att nya religioner i Sverige bidrar till att göra den religiösa aspekten mer tydlig samtidigt som anpassningar till en privatiserad kultur pågår. Jag har argumenterat för att religion blir en del av det offentliga samhällslivet genom riternas förmåga att fungera som en kommunikativ arena som binder samman

individens privata och kollektiva sfärer. Detta tydliggörs av riternas förmåga att bidra till en intensifiering av den kulturella identiteten. Ritforskningen antyder således att uppdelningen mellan en sekulär/offentlig och religiös/privat sfär inte fungerar då ritens transcendentala karaktär

skall förklaras. Idag omförhandlas de värderingar som bidrar till kulturell identitet, inte minst genom de problem som nationalistiska strömningar bidrar till. Man kan se denna omförhandling som en del av de förändringar som en global kultur bidrar till. Så länge som de kyrkliga handlingarna fortsätter att vara relaterade till den kollektiva sfär, som riter och symboler representerar, så kommer de med stor sannolikhet att fortsätta att fylla en roll för samhällets offentliga och kollektiva självförståelse.

ANDERS BÄCKSTRÖM

Professor em. religionssociologi,
Uppsala universitet

★ Även publicerad på hemsidan

Referenser

- Aggedal, Jan-Olof, Nya riter och seder kring begravning, Svensk kyrkotidning Nr 10/2012.
- Bäckström, Anders m fl. Religiös förändring i norra Europa, Uppsala 2004.
- Dahlgren, Curt-Gustafsson, Göran. Kring begravningar i nutid. Tre studier, Lund 2006.
- Davidsson Bremborg, Anna. Mat och minnen. En studie av samlingar efter begravning, i Dahlgren-Gustafsson. Kring begravningar i nutid, Lund 2006, s 57-84.
- Davies, Douglas, Death, Ritual and Belief. The Rhetoric of Funerary Rites, London 1997.
- Davies, Douglas, Emotion, Identity and Religion. Hope, Reciprocity, and Otherness. Oxford 2011.
- Wiig-Sandberg, Unni. Den nödvändiga riten? Om upplevelser av kvalitet i begravningsgudstjänsten, Uppsala 2006.